ANULAREA GRADUALĂ A VIITORULUI. FENOMENUL HAUNTOLOGIEI

Maxim TUCHILUȘ,

student, anul III, Facultatea Istorie și Filosofie, Universitatea de Stat din Moldova

CZU: 111:001.18 E-mail :tuchilusmaxim69@gmail.com

Un spectru bântuie civilizația și cultura vestică, acel spectru este *Viitorul*. Într-un peisaj global saturat cu provocări - pericolul încălzirii globale, crize economice, insuficiență de resurse, conflicte militare, criza refugiaților, costul scump de a supraviețui, și cerința constantă a neoliberalismului pentru soluții rapide, rezultate imediate și scurtături innovative - dau peste cap sensibilitatea și capacitatea individului de a gestiona și asimila complexitatea situației și a lumii în care trăiește. Prezentul ne infuzează sentimentul larg răspândit că nu ne mai rămâne de făcut nimic nou și diferit pe plan de cultură, de creație și pe planul organizațional politic și social economic. Liberalismul și capitalismul nu mai sunt percepute ca idei despre organizarea noastră social economică; este vorba deja de un crez intenționat cultivat, în care trăim și prin care percepem liberalismul și capitalismul ca fiind deja modurile finale și singurele cât de cât valabile și eficiente, care chiar funcționează și constituie ceea ce numim ca fiind realitatea vieții și a lumii în care trăim și care nu mai sunt susceptibile în a fi înlocuite.

Începând cu sec. XX, se anunță sfârșitul ca anulare și disipare a ceea ce se promitea în viitorurile utopice ale creștinismului, a iluminismului, apoi a politicilor revoluționare a sec. XX. Acestea vor culmina după al doilea război mondial, (cu excepția comunismului până în 1989) în dărâmarea totală a oricărui utopianism. În imaginar, are loc instaurarea unui cinism față de noi promisiuni și așteptări optimiste cu privire la viitor. Imaginarului utopic este înlocuit treptat cu unul distopic, exprimat în avântul literaturii SF și în final se ajunge la mișcarea punk din anii 70, cu lozinca *NO future!* [1, p. 12] Sec.XX devine o perioadă a mitologizării viitorului. Viitorului i sa conferit această aură mitică și seducătoarea a unei noi lumi ideale, perfecte, care ne așteaptă și urmează să se întâmple cu siguranță. Franco Berardi descrie caracterul nefiresc sau artificial al ideii de viitor ce se egalează sau care presupune în mod inerent un „mare bine” ce se translatează necesar într-o perioadă prosperă și înfloritoare pentru umanitate. Conform lui Berardi, viziunea dată de viitor care vine cu ideea de progres, inovație, și un nivel mai înalt de trai și bunăstare, se datorează modelului de producție burghez și relațiilor de cerere și producere de tip capitalist. Viitorul poate fi privit mai degrabă ca o modalitatea a percepției și a imaginației, o trăsătură a așteptării și atenției, iar modalitățile și caracteristicile se schimbă odată cu schimbarea culturilor. Atitudinea noastră prezentă cu privire la viitor se află în celălalt pol, în

comparație cu cel al modernișților. Berardi descrie atitudinea noastră prezentă ca fiind *post futuristă* - o atitudine cinică, dezamăgită, și îngrijorată de a mai auzi de alternative și viitoruri, bazându-se pe conștiința că viitorul nu va fi luminos, sau cel puțin ne îndoim că viitorul înseamnă progres. Paradoxal, civilizația occidentală este mult mai optimistă decât oricare alta cu privire la viitor, dar, în același timp, tot din cauza viitorului, este și cea mai pesimistă. Imaginarul și gândirea noastră devine obsedată și fascinată de ideea și scenariul unei extincții în care avem un viitor în care nu mai este posibil nici un alt viitor, deoarece propunerea sau conceptualizarea unei alternative este mai dificilă. Această dificultate de a imagina un alt fel de viitor are de-a face cu ceea ce Mark Fisher numește *realism capitalist.* Sub *realism capitalist*, este înțeles „*sensul larg răspândit că nu doar că capitalismul este singurul sistem politic și economic viabil, dar și că acum este imposibil chiar să ne imaginăm o alternativă coerentă la acesta.”* [3*,* pag.2] Altă frază deja celebră, atribuită lui Jameson și Žižek, care însumează esența realismului capitalist: este mai ușor să-ți imaginezi sfârșitul lumii decât să-ți imaginezi sfârșitul capitalismului. Capitalismul nu face parte din realitate, a devenit însăși realitatea, imaginația și percepția noastră asupra propriei vieți, lumi, și în genere a ce este posibil și cum poate să arate cele din urmă. În aceste condiții enumerate mai sus, în care acest mod de viață capitalist obligatoriu nu poate fi schimbat, viitorul moare. Nu putem să ne mai imaginăm viitoruri care să fie diferite într-un mod semnificativ decât acest mod capitalist de existență. Ne trezim în situația când nu mai putem vorbi despre niște pauze și valuri, sau chiar șocuri culturale de „nou”. Atitudinea și perspectiva noastră se schimbă de la „care este următorul lucru nou și original care urmează?”, la o stare de „care a fost ultimul lucru original și nou?” Rezultă o atmosferă generală de nostalgie. O atmosferă în care se tot re-mixează și reînvie confuz bucăți din trecut, în filme, muzică, seriale etc. În contextul dat, nu este afectat doar noul, dar și vechiul, trecutul.

În toate experiențele pe care le avem, prezentul se amestecă mereu cu trecutul și viitorul. De aici, experiențele noastre sunt bântuite de ceea ce s-a întâmplat și de ceea ce se va întâmpla. Aici, noțiunea de „hauntologie”, propusă de Jacques Derrida, desemnează analiza fenomenelor de întoarcere a unor fantome ale trecutului. Derrida subliniază faptul că suntem obligați să recunoaștem dificultatea sau chiar imposibilitatea unei concretizări și solidificări a unui substrat al istoriei prin care evenimentele din trecut ar rămânea „moarte”, ar rămânea într-adevăr în trecut. Rămân deschise tot felul de „portițe” prin care se pot reîntoarce fantomele unor speranțe, tendințe și viitoruri din trecut, la care s-a sperat și visat în a se realiza și actualiza, exemplul lui Derrida este marxismul. Fisher popularizează și aplică conceptul dat în teoria/studiile culturale (*cultural theor*y), pentru a înțelege tendințele retro-progresive din cadrul culturii, ajungând la un soi de *hauntologie culturală*.[4, p.17] Devenim bântuiți de trecutul nostru, prin divertisment, artă, film, muzică și modă. După Mark Fisher, din cauza dominației neoliberalismului, s-a ajuns la un impas și blocaj cauzat de cerința și preferința acestui sistem pentru soluții rapide, rezultate imediate, scurtături inovative, și recurgere la forme culturale deja existente, gata să fie reambalate și reciclate,

gata de a fi puse în bucle şi cicluri repetitive. Sentimentul unei temporalităţi în care viitorul este gradual anulat, dă naştere unei nostalgii contemporane atotcuprinzătoare - de la experienţa individuală şi până la tendinţele de retromanie în cultură. Nostalgia contemporană pare să implice o „întoarcere acasă", în sensul unei întoarceri spre confortul unor timpuri familiare în care viitorul şi survenirea schimbărilor era realistă, iar prezentul însemna un „acum" în care avem unde merge înainte, iar trecutul încă mai purta puterea de a mai inspira vreun fel de schimbare. Hauntologia, este posibilă în mare parte datorită nostalgiei şi căutării unui refugiu prin reîntoarcerea la nişte timpuri marcate de promisiuni, scenarii de viitoruri promiţătoare şi un sentiment general în care viteza de curgere a timpului nu este nici înceată nici accelerată, dar pare aproape perfectă şi firească. Condiţia culturii în care ne regăsim, ne face să fim atraşi de ceea ce este deja prestabilit, familiar, sigur, cunoscut. Este chiar o inversare a curentului modernist de gândire optimistă şi plină de speranţe cu privire la viitor. Experienţa fundamentală a contemporaneităţii este experienţa unei discontinuităţi temporale în care timpul îşi pierde din „vâscozitate" şi consistenţă, iar nostalgia apare ca o căutare de a se elibera din impermanenţa şi incertitudinea lumii contemporane, printr-o retragere înapoi în familiaritatea unui timp amintit, care rămâne mereu acelaşi.

Referinţe:

1. Berardi, Franco, Bifo. *After the Future*, AK Press, 2011;
2. Fisher, Mark. *Capitalist Realism: Is There No Alternative?*, Zer0 books, 2009.
3. Fisher, Mark. *Ghosts of My Life: Writings on Depression, Hauntology and Lost Futures*, Zer0 books, 2014;

Recomandat
***Alexandru LUPUŞOR**, dr., lect. univ.*